

A folytatás nélküli ifjúkori mű felvet és talán megold egy irodalomtörténeti rejtélyt. Tudjuk, hogy AZ ARANYBÁNYA 1901-ben keletkezett, és kötet alakjában ugyanaz év végén jelent meg. De vajon mikor született A PODOLINI KÍSÉRTET? Az először 1906-ban kiadott regény végére, még Krúdy életében odakerült egy furcsa közlemény: „*A regényt írtam 1900-ban.*” Így látott napvilágot a szöveg 1920-ban, ’25-ben, ’28-ban, aztán az író halála után egy kivétellel minden újabb kötetkiadás esetében. Tehát a méltán népszerűséget hozó, felvidéki témájú „kísértetregény” előbb íródott volna, mint a többé-kevésbé elfeledett „városregény”? Lehetséges, de valószínűtlen. Ha abból indulunk ki, hogy a szélesebb olvasóközönség szívesebben vette a fantáziával színezett középkori legendáriumot, mint a fővárosi panamák történetét, még el is hihetjük ezt. Csak hogy van egy apróság, ami hitelteleníti a későbbi datálást. Elképzelhető, hogy a folytonos pénzzavarban élő Krúdy 1900-ban megír egy regényt, és hat évig nem adja oda egyetlen újságnak, kiadónak sem? Aztán 1906-ban, miután évekig csak ifjúsági regényeket publikált, mégis előveszi a kész művet? A felelet: nem. Ellenkezik közzétételével, hiszen sosem dolgozott az asztalfióknak, mindig mindent azonnal le- és eladott (tudjuk jól, olykor ugyanazt többször is). Akkor viszont miért biggyesztette oda az 1920-as kiadás végére azt a mondatot – ha ugyan ő tette. Lehetséges, hogy nyomdahiába eredménye a téves évszám: a nullát hatosnak olvasta a szedő. Akad olyan vélekedés is, mely szerint megunt már, hogy folyton Mikszáthhoz hasonlítgatják korai prózáját, ezért utólag megfiatalította A PODOLINI KÍSÉRTET-et (Kemény Gábor nyelvész személyes közlése). Lehetséges és elfogadható magyarázatnak látszik ez a gondolat. Ám ha továbbra is kétségeink vannak a felvidéki történet datálásával kapcsolatban, olvassuk párhuzamosan a két könyvet, a fővárosi és a szepességi románt. Hangulat, stílus, nyelvhasználat, történetmondás tekintetében, mintha két kéz írta volna őket. Immár nem hihetjük, hogy A PODOLINI KÍSÉRTET előbb íródott, mint AZ ARANYBÁNYA. Ezt eddig minden kutató készpénznek vette, ám az elfeledett városregény újraolvasása cáfolja ezt a vélekedést. A fővárost meghódítani induló Krúdy Gyula csak 1906-ban, egy felvidéki történettel érte el első nagy irodalmi sikerét.

Géher István

A VÉRMEZŐ: TÖRTÉNELEM ÉS LÉLEKTÖRTÉNET

Nézem a Vérmezőt. Délben a hályogos égből szürke eső esett, most fátyolosan süt a nap, felragyognak a sötétzöld-sárgászöld lombok az esti fényben. A hajnali madárkórusról emlékezem, és próbálom elfelejteni az Attila utcai állandó autózsvajtot. A látvány megnyugtató, ötvenkilenc éve nézem az ablakból. Közben persze felnőttek a közeli fák, és kockaházakkal épültek be a távolabbi dombok.

Ötvenkilenc éve a Vérmező nem ilyen volt, mint most. Behunyom a szemem, hogy visszaképzélhessem azt a füves teknőt, amit romházak vettek körül. Hatéves voltam,

ezen a környéken éltem meg az ostromot, de a Várkerületnek akkor lettem állandó lakosa. Félttem a teknő szemetes lépcsőjén felszaladó kövér patkánytól, és félttem az éjszakai segélyszikolytól, mert a sötét Vérmezőn vetkőztetett a Vetkőztető. Nekünk a háború után kevés ruhánk maradt, az sem ért sokat, de azért sötétben nem mertünk volna kimenni a Vérmezőre. Vért láttam már korábban a budai utcán, de hogy ez a váraljai térség történelmi nevet visel, azt nem tudtam, nem hallottam a Generális kaszálóréten lefejezett Martinovics Ignácról és mártírtársairól. Családunkban, hála istennek, nem voltak háborús áldozatok. Mondták, hogy itt valaha lovaglópálya vezetett körbe, az utca túloldalán még láthattam az istálló romjait. De nem sokat törődtem a Vérmezővel, iskolás lettem, és a hideg tanteremben legfeljebb egy-egy robbanást lehetett hallani. Gyerekek játszottak kiasott gránáttal, ami leszakította a lábukat. Borzasztó gondolat, de távoli, mint a Vetkőztető. És elgondolható-e, hogy gránátok és bombák most is vannak a Vérmező mélyén?

Mélyen, mert hamarosan megkezdődött a rekonstrukció. A hasznavehetetlen teknőt fel kellett tölteni a Várhegy romjaival. Kisvasútpálya épült, és a csillék évekig hordták a hegyről a törmeléket, oszlopok, falak, párkányok szétzúzott darabjait. Szerettem ezt a dohogó kisvasutat, téli délutánokon lámpája bevilágított a tanterembe. És futtatni lehetett a sínen hagyott üres csilléket is, volt iskolatársam, akinek a fejét törte be a vaskerék. Túlélte, ahogy általában túléltek a Vérmező háború utáni vadkorszakát. Gázoltunk a derékgig érő gyomban, és indián vadászmezőnek tekintettük az elvadult területet.

Aztán meglepődünk, amikor megszelídült. A fél téglákra termőföldet terítettek, és délről észak felé terjedni kezdett a park. Tízéves lettem, mire elkészült: csenevész facsemeték és kis bokrok fogantak meg nagy nehezen a sekély talajú gyepen. Akkor nem fogtam fel, hogy ebben akár életem jelképét is láthatom, hogy a romokon kell gyökeret eresztenünk.

Azóta felnőttem, megöregedtem, és tudom már: Tudom, hogy sekély talajban gyökerezik az életünk. De a felszínen zöld a gyep. Lehet rá vizes lavórt tenni, amiben pancsolhat a kisiú. A nagylány meg láthat malacot madzagon legelni. Dolgozatban meg is írta, hogy 1974. március 21-én ez volt a felfedezése. A tanító néni megróttá érte, mert a Tanácsköztársaság emléknapiján ez lényegtelen. Kilencéves volt, most negyvenéves.

„Lényegtelen, mint malac a Vérmezőn” – azóta is mondogatjuk. Mi tehát a lényeg?

A lényeg az, hogy (gyérülő fáival) megvan a Vérmező, és (gyérülő erőnkkel) megvagyunk mi is. Esténként körbejárjuk a parkot, és megszámloljuk, hogy hány kutyát, hány szerelmespárt, hány vendéget találunk a Vonatétterem teraszán. A számarány minden este más, de júniusban–júliusban mindig ehetünk érett, fehér faepret. Ha a három lányunokánk is velünk jön, a statisztikai körséta még izgalmasabb. Vajon ezzel elindítottunk egy vérmezei hagyományt?

Nem tudom. Ki tudja, hogy meddig járhatjuk a madaras-kutyás-kiülővendéges-szerelmespáros parki körutat? Az unokáink talán visszajárnak ide. De miért kell máris erre gondolnom? Munka közben fel-felállok az asztaltól, és az ablakhoz megyek. Az alkonyat elsűrűkíti a tájat. Nézem a Vérmezőt.

Budapest, 2005. július

Sárközi Mátyás

A KIRÁLY UTCÁN VÉGESTELEN-VÉGIG

Fejezet egy készülő szocioriportból

Krúdy szerint (itt lakott a Pekáry-házban) ez a legpestibb utca. Ezt vallja Cs. Szabó is valamelyik könyvében, pedig ő csak az antikváriumok miatt járt ide. Nagyanyám Molnár Ferenc utáni második férje egy elszegényedett olasz báró volt, antifasiszta újságíró az 1930-as években, tohonya, de joviális férfiú, cigányosan barna ábrázattal, ősz hajkoronával. Elég gyakran jött Pestre, és a Király utcát különösen szerette, mégpedig azért, mert számára szülővárosát, Reggio di Calabriát idézte fel, hiszen nyáridőben, kánikulában az éppoly nyomott, álmos és rossz levegőjű lehetett. Akkor még sok céger törekedett nagy betűivel a járdák fölé, jobbról is, balról is, amúgy vidékiesen, délolaszosan, és az épületek kapui mellé estelente lócára ültek ki traccsolni hőzentrágeres házmesterek.

Két és fél kilométer hosszú a Király utca. Mielőtt megépült a vele párhuzamos Sugárút, a később Andrássy útnak elnevezett pesti Champs-Élysées, ez volt a Városligetbe (korábban a Városerdőbe, a „stattvájliba”) kivezető fő útvonal. 1874 után több mint tizenhétezer lakója volt. Kezdetben főleg nehezen magyarosodó németek, majd egyre inkább zsidók. A galíciaiak és az ukrainaiak ideözönlése érdekes színfoltja volt az utca történelmének, el is kell mondanunk erről sok mindent, de hol vannak már a Király utca zsidói! Későbbi nemzedékeik füstként kiszálltak a náci halálgyárak kéményein, szerencsésebb esetben elmenekültek a világ négy tájára. Már csak mutatóban akad itt néhány. A Király utca középső szakasza lassan cigányosodik.

Hogy még egy autoritást idézzek, Bodor Ferenc szerint a Király utca vagy fotóalbumot, vagy leíró költeményt érdemel. Érdemel, persze hogy érdemel. Talán Petri György tudta volna megírni, vaskos naturalizmust vegyítve blikkfangos szarkazmussal.

A 37-es számú, háromudvaros, lármás házban született Szomory Dezső. Számára olyan volt a három udvar, mint egy shakespeare-i színpad: „Az összes lakásokat, szalonokat, kamarákat, a szobákat, alkóvokat és bűvőhelyeket ki kellene fordítanom, mint a zsebeket, a bennök zajló életekkel, sorsokkal és módozatokkal, jó- és balszerencsékkel, százfelé ágazó egzisztenciákkal s népséggel, sokféle típusokkal, figurákkal...”

De Szomory a Király utca helyett Párizsról írt regényt.

Valaha elképesztő sodrása volt az itteni életnek, hiszen mindjárt az utca torkában terpszkedett az Orczy-ház. Feljebb pedig afféle vigalmi negyed következett, zengerájok egész sora. S már a szeparés mulatók megnyitása előtt voltak errefele „kósza nők”, a tánciskolák szolgáltak ribancközvetítőkként, például a Flóra terem. Az Orczy-háztól a zsidó Vakok Intézetéig (ma a Zeneakadémia áll a helyén) fél tucat hajnalig nyitva tartó *café chantant* ricsaja hallott ki az utcára, s „bennök fölös számban volt található Közép-Európa minden vállalkozó szellemű kisasszonya”.

A *Pesti Hírlap* 1868-ban így írt erről: „A magyar ember egyáltalán nem nagy barátja az izetlen bohózatoknak és frivol kétértelműségeknek. Aztán meg, hogyan is mulatna ő olyan he-

lyen, hol nem kesereghet a cigány bűvös zenéje mellett. A zongora monoton akkordjai nem nyújtanak neki kárpótlást a hegedű elragadó, mélabús hangjaiért. A pénztárnál a daltársulat igazgatója ült... ódon szabású frakkjának hosszú szárnyai a földet söprék, valahányszor hátrahajlott karszékében. Örökké mosolygó, húsos arcáról kis patakban ömlött le az izzadság kétéves fehérségű mellényére, ami ijeszítő nagyságú, sörrel hizlalt hason feszít. Ő egyszermind a közönség kedvence, mely szörnyen mulatságosnak tartja a harmadfél mázsás úr otromba ugránozásait.”

Mikszáth ballagott akkoriban nemegyszer a Kék Macska mulató felé, s erről ÉJÍ SÉTÁK ÉS ÉJÍ ALAKOK című írásában emlékezik. Lehetséges, hogy a jó magyar embernek a cigány nyirettyűje kellett, csak annak a hangjaira tudott kellő odaadással búsongani, de Mikszáth megjegyzi: „Az éj lányai magyarul árulják a szerelmet. Magyar portéka ez s magyarok közt kelendő.”

Honi pornó.

Az író egy kapualjban zokogó honvédözvegyre lel. A hölgy elsírja neki, hogy életében először jár nagyvárosban, pénze nincs több, s valahol meg kellene szállnia. Mikszáth megsegíti egy forinttal. Valamivel később a nyitott ajtón át pillantja meg, amint a Csillaghoz címzett kafféschrankban grogozik egy Király utcai bádoggossal. Mert milyen a Király utca? „Az éji életnek központja ósidóktól. Élénk, pezsgő és lármás. Száz meg száz banda nyaggatja hangszereit a nyilvános helyiségekben, a kávéházakban és tánctermekekben: kihangzanak az éjbe s egy kaotikus zsongássá folynak össze.”

Mi ehhez képest napjainkban a két, egymással szembeni, magába zárkózó sztriptűzbár a Nagykörút túlfelére eső szakaszon, vagy a Kuplung hangszigetelt diszkója? Bár diszkrét listán ma is kínálnak egy itteni magánlakásból csinosnak mondott, fiatal lányokat, rögzített tarifával.

Honnan ered a Király utca elnevezése? Kezdeténél állott az 1700-as évek elejétől a König von Engelland, tehát az angliai királyról elnevezett fogadó. Az eredeti név így módon a fogadó után Angol király utca volt, majd az 1830-as években, a Bécsi Kongresszusra utalva (melyen I. Ferenc császár, a porosz III. Frigyes Vilmos, valamint I. Sándor cár vett részt), Három király utca lett, s ez rövidült (németül-magyarul) a mai elnevezéssé, ám néhány éven át tartó interlúdiummal, mikor is a rabszolga nép elsöpörte a múltat, képletesen felakasztottuk a királyokat, és a trónra, moszkvai seggek nyalása gyanánt, a zilált idegzetű szovjet költőt, Vlagyimir Majakovszkijt emeltük. A pesti ifjúság ezt nem vette túl komolyan. Az utcát az 1960-as években Majának becézte, mit sem törődve az agitatív politikai költészet mesterével. (A hajdani Majakovszkij eszpresszó, odafenn a 103.-ban, a Brandl-féle vasbútorműhely helyén, böhm szecessziós bérpalota alján, ma Maya presszó.) De hát a fiatalok argója szerint a margitszigeti strand Pala, a Körút nagy kereszteződése Blaha, s nemzeti költőnk sem ússza meg, mert csarnoka ugyebár PeCsa.

Miként lehet itt kifordítani a szobákat és búvóhelyeket, mint a zsebeket, a bennük zajló életekkel, jó- és balszerencsékkel?

A kaszinónál az egyik kigyúrt ajtónálló munkába érkezik, leállítja az autóját, amiből bömböl a zene. A latin ritmusok hallatán a ház legfelső emeleti nyitott ablakában megjelenik egy csábos, igen jó alakú lány, feláll a párkányra, és nevetve táncol. Mit nyújtott neki eddig s mit tartogat még számára az élet?

A ricsaj kicsalogat a szomszéd ház erkélye fölé egy idősebb női félalakot, az ott lakó asszony kíváncsi a vigasság okára. A balkonra nem léphet ki, mert annak évtizedek óta

hiányzik a korlátja. Mint mondják, ez anyósbalkon. Ő miért költözött ide 1976-ban? Mit főz vacsorára, mire futja? Mi a véleménye az Európai Unióról, s reméli-e, hogy még megéri a napot, amikor életveszély nélkül napozhat lakása erkélyén?

Az udvarban morózus anyóka csoszog vödörrel. „Nagyon nedves a lakás. Naponta több vödörrel kiöntök” – mondja. Honnan kerül egy földszinti, udvari lakásba ennyi víz? Milyen sorsa volt az elmúlt nyolcvan esztendőben ennek a máminak, és meglátja-e a következő tavaszt?

A sarkon cigányfiú fordul be, pofont ken le a szembejövő leánykának. A sértett visít. Ez a nap folyamán még több ízben ismétlődik. A fiú szereti ütni a lány fejét, a lány örül, ha visíthat. Egy spicces roma dáma húz el naponta több alkalommal a Király utca alsó fertályán ölebével, amely szakadatlanul idegbajosán csahol. A hölgy meg-megállva, hangos kiáltozással tanítja illemre az ebet. A lényeg, hogy ketten együtt az utca figyelmének középpontjába kerüljenek, amíg el nem nyeli őket a kapualj.

Mikor kupálódnak ki a romák? Megtanul-e a szadista fiatalember komputerezni, esetleg pizzakihordó motoros lesz, vagy még az se? Századunk melyik esztendejében éri el a népességben jelenleg általuk képviselt hat százalékot a romák aránya az egyetemeken?

(– Ide ülök már, ha nem bánja. A másik padot teljesen összeszarták a madarak, annak amott nincs háta, a harmadikat meg a gyerekek besározták. Furcsa így visszajönni Pestre. Mert egy hete még Egyiptomban voltam, Alexandriában. Egy rokonom dolgozik ott, hozzá megyek ki minden évben. Imádom Egyiptomot. Jaj, azok a piramisok! A kincsek a múzeumban!

Belenézett ott egy asszony a múltamba. Azt mondja, hogy már több előző életemben voltam férjnél Egyiptomban. Azért olyan otthonos nekem az egész. Hát, gondolom, jobb férjem volt és jobb életem, mint a mostani. Hallottam, hogy megtámadnak külföldieket. Én ezt nem tapasztaltam. Éjjel is kimegy az ember az utcára.

– Biztosan tetszik ott a férfiaknak, hogy maga ilyen szőke.

– Áá, csak most vagyok szőke, amióta hazajöttem. Egyiptomban még vörös voltam. Imádom az egészet. A Szfinxet, a piramisokat, a tevéket...

– A tevéket is?

– Azokra gyönyörűség felülni. Na, a minap felülök a tevére, hogy megyünk a piramisokhoz. De egy szemtelen tuareg gyerek rásózott a tevé valagára, az meg usgyi, rohan. Azt hittem, visz a sivatagba. Kapaszkodtam! Tudja, ott elöl van egy ilyen felálló ízé, azt markoltam meg. Remek volt!

Megyek jövőre is. Addig csak kibírom itten.)

Fel a trópusi sisakkal, elő a hegymászókötéllal, a jégcsákánnyal! Mögöttem a Deák tér. Indul az expedíció. Jobbra a Madách-házak vöröslenek, balra az Anker-palota gigászi tömbje magaslik.

A környezet nagyvárosi s viszonylag ápolt. Ahol a téglafalú tömböt látjuk, ott volt valaha az Orczy, az Anker-palota helyén pedig, a zsidópiac mellett, a Gyertyánffy-ház s benne a Herzl kávézó. Az Orczy külön könyvet, mi több, regényt érdemelne. A Herzlről csak annyit, hogy ez volt a zsidó házasságközvetítők stammhelye, itt mutatták be a piruló zsidó leánykákat az illedelmes zsidó ifjaknak. Groszmanné, a „török nő” elhatározta, hogy ennél alantasabb ügyletek színhelyévé teszi a herclit, és az arát kereső fiatalemberek mellé beülteti kávézgatni csábos utcalányait. Ám a derék kávé Meisl fő-

rabbihoz fordult, aki még a velejéig korrupt Thaisz rendőrfőkapitányra is tudott hatni, s végül a kurvák távoztak.

A Gyertyánffy-ház falát a Wagner-ház avagy a Fehér Lúd támasztotta, benne az Óbudáról elűzött s ide áttelepült zsidók betegsegélyző egyesületének székházával. De mindkét épület lebontásra került, mert a bécsi Anker életbiztosító társaság a lehető legnagyobb módon akarta megmutatni, hová érdemes berakni a pénzt, és Alpár Ignáccal, a kor grandiózus pesti palotáinak tervezőjével 1908-ban felhúztatta e kettős telken magyarországi székházát. Nyomasztóan nagyra sikerült, tetején piramissal, homlokzatán timpanont tartó masszív oszlopokkal, erkélyekkel, bástyákkal, girlandokkal, szobrokkal, sárga kerámiadíszekkel. Manapság kissé kopott.

Hátul a bérházrész az Anker közre nyílik, Alpár úgy képzelte, hogy ez fedett passzázs lesz, végül nyitott utca lett belőle. A két bejárat keretét asszír-szeccessziós, drága fekete gránitból faragták, s azon a kapun, ami nyitva áll (s nem porosodik, rozsdásodik bezártan, mint a másik), vésett felirat hirdeti: „AZ ANKER”.

Hajdani osztálytársam, kedves barátom, a hollandiai veseátültető főorvos gyermekkedett ebben a böhöm nagy házban. Apja mérnökkari tisztként az új rezsimbe is át-evickélt, de a mama a háború után már csak rövid ideig működtethette az Anker köz 1. második emelet hármasszám alatt a fővárosba fellátogató vidéki tisztek számára létesített, finom kis panzióját. A lakcím feledhetetlen: „hatker Anker egy kettő három”. Szemben ma utazási iroda kínál repülőjegyeket, az Ank-Air.

Az Orczy hűlt helyén két modern bérpalota magaslik. A sarokház 1937–38-ban épült, Martsekényi Imre tervei szerint. Piciny erkélyei, melyekre keskenységük miatt kimeneni nem nagyon lehet – mint minden efféle házban –, a lakástulajdonosok lelkületét tükrözik. Az egyik lomtár, a másikon légkondicionáló berendezés doboza van, a harmadikon muskátli, a többin semmi. A Király utca 3. csinosabb épület. Abban a házban élt, a fehér márványtábla aranyfelirata szerint, Göllesz Viktor (1930–1999) orvos, gyógypedagógus. Neve még fellelhető a lakójegyzéken.

A Rumbach utca sarka. Rumbach Sebestyénről mindig azt hittem, hogy valamiféle nevezetes zsidó volt, talán éppen az egyik hajdani főrabbi. De nem. Pest főorvosaként kapott utcát, ahol zsinagóga épült. A nagybányai származású Rumbach család és a főorvos utcájában lévő zsinagóga nevét egyaránt Rombachnak ejti a legtöbb zsidó, megőrizve azoknak az akcentusát, akik fél századdal előbb érkeztek Galíciából, Morvaországból vagy Ukrajnából az Orczy-házba s környékére. A magyar nyelvel még hadilábon álló bevándoroltak általában *o*-t mondtak *u* helyett, s vizont. Két közismert korabeli politikusra utalt az öngúnyoló zsidó vicc: „*Ha thodod mondani Ukulicsányi, miért mondd Ogron?*”

Itt, az utca alvégén – ahol hatszázmillió forintos költséggel sikerült felidézni valamiféle osztrák vagy holland kisváros utcaképét, azaz fekvőrendőrök buckái lassítják az így még erősebben büdösítő autóforgalmat, fácskák száradoznak dézsákban, hiányos virágágyak gyűjtik a csikkeket, s még egy szeccessziós stílusú oszlopra helyezett nagy órára is tellett, ami most, délután négykor, az egyik felén deket, a másikon öt perc híján egy órát mutat – itt meglehetősen a nyüzsgés. De mi ez ahhoz képest, amit 1900 táján mutatott az utcakép, amikor még állt az Orczy-ház.

A maga idejében ez volt a város második legnagyobb épülete a Károly-kaszárnya után. Orczy József báró, aki az Orczy-kertet létrehozta, egy szép napon megvette Mayerhof-

fer Anna házát, amit a hölgy apja, Mayerhoffer András (1690–1771) tervezett és épített. Helyét foglalta el az Orczy-ház. Negyvennyolc lakás volt benne, 140 szoba, mint a beköltöző zsidók mondták, egész *stetl* – városka. Rabbi, születésnő, Visó Mártonné műhelye (aki parókat készített a zsidó asszonyoknak, de hajjal is kereskedett), két rituális fürdő, imaház, kóser mészáros, patika, hullamosó, üzletek benn az emeleteken, raktárak lenn az udvar körül, mélyükön toll, rongy, szaru, gubacs, cukor, feketebors, vászon, halina, bőr, ragasztó. Büdös volt. De az egyik udvarban, a raktárak előtt ifjak zsenögtek, mert itt tartotta a rabbi a tóramagyarázó előadásait.

Engler Farkas papír- és írószerboltot nyitott a házban. Nála vásárolt tintát, ha Pestre felutazott, Kazinczy, s szállított a cég József nádornak is. Azután, hogy ifjabb Engler Farkas örökölte az üzletet, Vörösmarty tért be sűrűn. A KÉT SZOMSZÉDVÁR kötetét a boltos leányának dedikálta: „*A szépséges Engler Rozália kisasszonynak hódoló tisztelője.*” Ám nem ő vette nőül a bájos Rozáliát, hanem a közelben lakó Spitzer Leopold vésnökmeister, aki '48-ban a százforintos Kossuth-bankó kliséjét készítette. Ezért azután börtönbe vetették. Honnan tudjuk? A Spitzer házaspár legidősebb leánya, Paulina, Hegedüs Géza író dédanyja volt. (Hegedüs szülei féltve őrizték a Vörösmarty-kötetet, amíg a könyv is, meg ők is elpusztultak.) Paulinának Goldzieher Mihály szállítmányozó tette a szépet, naponta írt neki, ezzel a megszólítással: „*Meine liebste, kedveském!*” A német szavakat gót betűvel, a magyar megszólítást latin betűvel vetette papírra. „*Felőled álmodám die ganze Nacht!*” Mikor a papírkereskedelem felvirágzott, a céget a Lipótvárosba költöztették.

Orczy bárónak óránként egy körmöci aranyat jövedelmezett az épület meg a hozzá tartozó kávéház. (Úgy hírlík, a számítógépes Bill Gates húszmillió dollárral mindig többet tudhat a bankszámláin, valahányszor reggel felébred. De körmöci aranyban azért elegánsabb a dolog.) Amikor 1786-ban engedélyezték a zsidók letelepedését Pesten, kezdetben csak nagykereskedők lehetek, zárt ajtókkal, cégér nélkül. Ám gyorsan enyhülni kezdett e rendelkezés szigora, nem utolsósorban a Király utcai seftelés következtében.

Az alkudozás a földszinten lévő nagykávéházban folyt. 1864 előtt zsidó kávé sem lehetett, Orczyék zsebében volt az engedély, de azután színre lépett a Strasser família, amely mindvégig becsülettel vezette a Café Orczyt. Ez volt a magyar főváros leghosszabb életű kávéháza, 1795-től 1936-ig fogadta jó kávéval és jó sörrel vendégeit. Este kilenckor Strasser szigorúan bezárt, nem kívánt versengeni az utca éjjeli mulatóival, rossz hírű lokáljaival. Hajópadlós, füstös boltozatú termeiben kalapban ültek a pólisi zsidók, s hadonászva, ordítózva beszélgettek vagy adtak-vettek, alkudoztak egymással meg a betérő görög, örmény és román kereskedőkkel. A füstöt vágni lehetett, sűrű fokhagymaszag terjengett, nagy volt a ricsaj, ám időnként felemelkedett egy-egy pajeszos ifjú, és kellemes tenorján dalra fakadt. Ugyanis a vidéki zsinagógák itt keresték s helyben mindjárt vizsgáztatták is kántorjelöltjeiket. Az Orczyban keddenként tanút szintén lehetett bérelni peres ügyekhez. A sarokban pedig, a zajtól s a dohányfüsttől magát mit sem zavartatva, kopott kabátos emberke rótt sorokat árkus papírra, Litvák József, a költő. Civilben nyomdai korrektor. Mivel nem nőtt nagyra, később úgy döntött, hogy ennek megfelelően a Kiss nevet választja a zsidós Litvák helyett. A többi irodalomtörténet.

Fogalom volt az Orczy, olajozott padlójával, a régi Priborszky kávéházból áthozott tükreivel, magyar, héber és jiddis újságjaival, illataival, zajaival.

1936-ban lebontották.

(– Uram, éhes vagyok. Péntek óta nem ettem, és tegnap volt a születésnapom.

– Isten éltesse. Hányadik?

– A harmincharmadik.

– Frici papánál kétszázötvenért kap fasírtot főzelékkel.

– Ott szoktam vacsorázni.

– Péntek óta semmi?

– Csak egy pogácsát ettem. Segitse már a hajléktalant.

– Hol tölti az éjszakát?

– Itt van a Kertész utca, kilencven fok diagonál a Királytól. Ismeri a Fészek Klubot? Na, az után van egy virágüzlet. A bejáratában alszom három hónapja. Megmutassam?

– Miért nem szerez egy kis albéreti szobát, rendes ágygal, vízcsappal? A cement kemény, nem tesz jót a hátának.

– Uram! Elmegy a Gólya áruházba, vesz ilyen tizennégy milliméteres műanyag szigetelőlapot, amin a lányok szoktak napozni. Arra rájön a katonapokróc. Hófehér lepedő. Párna nem kell. A feje alá teszi a cipőjét. Takarózik a másik katonapokróccal.

– Kösz. Van ott még valami jó üzleti bejáró?

– Ide figyeljen, uram. Tudja, mire gyűjtök? Augusztusban megyek Rómába.

– Ha beengedik. [Vizsgálgom a sűrű kis ember nem éppen bizalomgerjesztő ábrázatát, a közel ülő fekete szempárral, az egyhetes borostával.]

– Nem egyedül utazok. Egy vendéglős visz el kocsin, százezerért. Kempingbe megyünk. Volt már Rómában?

– Voltam.

– Melyik ott a főtér? A Szent Péter? A főteret látni akarom, meg a múzeumot a régi ruhákkal.

– Hát, inkább olyan múzeumok vannak ott, amelyekben régi olajfestmények vannak.

– Azokat is csak fényképről másolják! Na, isten áldja.

Kezet rázunk. Átoldalog az utca másik oldalára a parkolójegy-automatához. A „műveletek törlése” elnevezésű gombot nyomja be, de nem pottyán ki ötvenforintos.)

Az expedíció még szinte el sem indult, máris lehorgonyzott. Elidőztünk, s leróttuk kegyeletünket az egyik legjellegzetesebb Király utcai épület előtt, holott már hűlt helye sincs. De az Orczy-ház említését nem hagyhattuk ki, hiszen 1900-ban a Király utca lakosságának a hetven százaléka zsidó volt. Jó néhány százalékban csiszolatlan modorú, egyszerű emberek, akik nagy szegénységből jöttek. S lám, ebből a kétes egzisztenciájú tömegből sarjadtak nemzedékekkel később bankárok, magyar nemessé avanszált milliomosok, Nobel-díjas büszkeségeink, írók és művészek, jeles jogászok és orvostanárok. Egyrészt azért, mert a zsidók nagy része szorgalmas, s a tórabiflázás olyan kitartást fejleszt ki ifjaik körében, hogy könyvmolyként fel tudják falni a CORPUS IURIS-T vagy az orvosi anatómia vastag köteteit. Másrészt azért, mert a zsidó család szemé fénye a gyermek, akinek mindent meg kell adni, előrejutását önfeláldozóan egyengetni kell. A rítusközösségben élők egymást támogatják. S az Orczy-háziak jó korban érkeztek Pestre, a kapitalizmussal egy szekéren. A világhírre emelkedett marxista filozófus Lukács György nagyapja még írástudatlan paplankészítő volt, az apja már bankár és Ferenc József-i nemes.

Az asszimilációt németek és zsidók számára egyaránt segítette a millennium nagy-magyar eufóriája. A beolvadási igyekezetet a hivatalosság ünneplendő fogalomnak tekintette. Mint Bibó írja: „Ezért emlegették a nagynémetek oly ingerülten Magyarországot a németiség temetőjeként, s ezért tartották a cionisták a magyar zsidókat a világ legcsökönyösebb és legváthathatatlabb asszimilánsainak.”

A Király utca 6. újabb tanulságokkal szolgál. 1830 körül épült műemlék. (Csak úgy mellékesen: hászid zsidók abban a házban, ami valaha ennek a helyén állott, lengyel nyelvű kis zsinagógát rendeztek be. Aztán meg itt volt Neumann Benő vagy talán éppen-séggel Steiner Ármin könyvesboltja. Az is lehet, hogy a Schwarz Ignácé.) Szóval: eredetileg klasszicista épület volt ez, de 1900 körül átalakították szecesszióssá, és ráhúzták a harmadik emeletet. Szép nagy ház, földszintjén tágas helyiségekkel. Aki az első emeleti ablaksor fölé a buja szecessziós domborműveket tervezte, bizonyára életvidám ember volt, hiszen látható itt virágkosár, kagylómotívum, fityegők, csöcsös büsztök. A kapu faragott, kő kerékvetők vannak a két oldalán. Népi demokratikus lerobbantságából mindezt dicséretesen rendbe tette és beköltözött ide egy bank. Aztán kiköltözött. Az épület megint koszlik. Az ablakokat ellepő porrétegbe csíkokat ver az eső. „Kérem szépen, az ingatlanpiacon van...” Mi ez a sűrű ki- és beköltözködés? Miért nem ül meg egy bank a fenekén? Minek ennyit seftelni a házzal? A koszlott műemlék rontja az utcaképet.

Kapuirra nem Luther Márton, hanem egy bizonyos ifj. Tompó László szegezett kiáltványt:

„Elegem van a holokausztózsából!

1910-ben négy évvel a nagy világgégés előtt, az Alliance Israélite Universelle az alábbi felhívással fordult tagjaihoz: Testvérek! Hittestvérek! Az egész földkerekségén nincs egyetlen darab föld sem, amelyet könnyebben leigázhatnánk, mint Galiciát és Magyarországot. E két országnak mindenképp a mienknek kell lennie, mert számunkra ott a legkedvezőbbek a körülmények...”

Tovább nem tanulmányozható a nyomtatvány, mert valaki az alsó felét leszakította, és nagy betűkkel írta oda: FELHÁBORÍTÓ! Ám a másik kapuszárnyon ott a folytatás, olvashatunk néhány le nem tépett sort a zsidó imperializmusról, valamint az „*izzóan magyargyűlölő Scotus Viator*” cikkeiről, melyek ifjabb Tompó szerint angol nyelvterületen veszélyeztették a magyar jövőt. Tompó 1910-nél korábbra nem tekint vissza, pedig Istóczy Győző parlamenti antiszemita pártja már akkor hirdette, hogy „*a zsidók uralmuk alá akarják hajtani a magyarokat*”. A zsidó világösszeesküvés-elmélet klasszikus alapeleme az intézményes antiszemitizmusnak.

A falragasz ezen a kapuszárnyon sem komplett. Itt másvalaki tépdeshette le, mert eltérő a kézírás és a filctoll minősége: „*Szerintem inkább térj meg, és ne szidd a zsidókat! Gyömrői út 63. Hit-Park.*”

Tompó már biztosan villamosozik a Gyömrői út felé.

A 8–10. hatalmas autóparkoló. A Bazilika kupolája is idelátszik a túloldalán. (Steiner Árminné kegszerkereskedése volt itt valaha.)

Kiss József, kiről imént már említés esett, 1874-ben Szentesi Rudolf álnéven írt nyolc ponyvakötetben közel másfél ezer oldalt BUDAPESTI REJTJELMEK címmel. (Nem a saját jószántából, a kiadója biztosított számára e kényszermegoldással jövedelmet.) „*Ez a könyv attentatum művészi törekvésem ellen*” – jegyezte meg egy levélben. A környék mindazonáltal megihlette vadregényével:

„Fényes kirakatokról a Király utcában persze szó sincs; itt inkább az olcsóságban versenyeznek egymással. Az egyik boltban egy ruhára valót 2 forintot kínálnak, a szomszéd nagy fekete betűkkel 1 forintot hirdeti. Praktikus nép! Amerika Budapesten! De aki azt hiszi, hogy a Király utcában olcsón vásárolhat, az nagyon felült. Itt nincsenek szabott árak, itt az árakat az egyéni-

séghez szabják. Ha elegáns kabát van rajtad, szépen meg fogod fizetni az adót e kiváltságért, és ha kopott a kabátod és mégis »zöld«, azaz inpraktikus vagy, megérdemled, hogy bírságot fizess!

Kilenc óra után a boltok, üzletek vasajtói egymás után bezárulnak, a kirakatokban eloltják a gázlámpákat, és az utca tetemesen sötétebb lesz. Annál fényesebben és annál messzebb elvilágítanak a kávéházak, sörházak és café-chantante-ok színes lámpái és díszes transzparensei. Ezek a világítótornyok, melyek felé az éjjeli publikum irányozza megtépett vitorláit.

A világítótestek mellett, melyek távolról csalogatnak, az élőszó, a hívogató hang sem hiányzik. A Kék Macskában egy frivol dal frivol zársorait csattogatja egy hangja vesztett dalénekesnő. Hál' istennek, németül zengi – a magyar szó bajosan alkalmas az effélékre...

Szemben, a Laudon-kávéházban pedig cigánybanda működik – hamiskártyások bandája mellett...”

Mi még csak a Kazinczy utca sarkánál járunk. Itt indult a zengerájok sora, hiszen itt volt a Berger-pince, Berger Málcsi tulajdona, a budapesti kuplé szülőhelye. Ő nem szedett belépődíjat, de a sanzonénekesek minden szám után maguk tányéroztak. Kik daloltak a berzserájban? Például a Weichselberg Róza. Legnépszerűbb dalát tűzoltó-egyenruhába öltözve adta elő, locsolócsővel a kezében, mit der Spritzer in der Hand.

Ócska lokál volt a Berger. Piszkos pohárból rossz sört nyakaltak házmesterek, fiákeresek és „idült angyalok”. Később zene nélküli kávéházzá változott át. Amikor megalakult a népszerű lap, *Az Est*, a munkatársak itt hozták létre törzsasztalukat. Idővel menekülésre fogták a dolgot, mert a tulaj ismét bevezette a zenét. Ekkor Pátria lett a hely neve, akárcsak a közismert pótkávénak. Pedig Gábor Andor MIBŐL VAN A KÁVÉ? című kupléján már 1913-ban vidult Budapest:

„Berger főzi ostornyélből,
Upor főzi minden nélkül,
Csöndesen hadd jelentem ki:
Kávébul nem főzi senki.”

Álljunk meg néhány percre a 9-es számnál. Megtekintésre érdemes műemlék épület, nemrég hozhatták rendbe. (– *Uram, olcsón adok evőeszközt, dobozzal együtt. Gyönyörű. Meg tetszik nézni? Solingeni. Német. – Köszönöm. Már van otthon eszcájgunk.*) Brein Fülöp tervezte, ez volt hajdan a Három Rózsa ház. A szűkszavú kő egyentábla közli, hogy 1810 körül emelték, a tervező neve is oda van vésvé, de milyen jó lenne, ha bécsi, római és párizsi mintára legalább húszsoros lenne a szöveg. Falai között működött hajdan a Fekete Macska mulató meg a Viktória nyomda. Ma szolid és méltóságteljes. Ormán, timpanonján stilizált bőségszaruk vesznek körül egy üres pajzsú címet, az építető úgy látszik hiába várta, hogy megkapja a nemességet. Jól faragottak az oszlopfők, a balusztrádok. A földszinti boltok kirakataira ráhajthatók a pántos vasajtók. Csinos. A nehéz tölgyfa kapun kukucskálólyuk van, süvölt át rajta a keresztthuzat, de azért benézünk. Egyelőre törmelékcupac díszíti az udvart.

S a szomszéd ház, ha lehet, még érdekesebb. Idézzük újra a pesti alvilágba kirándult lírai költőt, Kiss Józsefet:

„A Sawwirth [azaz a »Disznógazda«] híres établissement-ja hívogatja az élvezni vágyó publikumot. No, itt sajátos élvezet vár rá. Ennek a kocsmának legnagyobb nevezetessége és fő vonzereje a kocsmáros maga. Megjegyzendő, hogy ide csak akkor zárandokolnak a hívók, mikor már

minden jóbul kivették részüket, és megtompult érzékeikre csak a legdrasztikusabb fűszerek képesek hatni. A Sauwirth, mint neve mutatja, összefoglalhatja minden dicsznóságának, de egyúttal az élelmesség netovábbja. Rosszabb sört drágábban nem mérnek sehol [a Bergernél sem?], és ha valaki arra a luxusra vetemednék, és itt vacsorálni akarna, jobb lett volna soha meg nem éheznie!

A Sauwirth per te s tu beszél mindenkiével.

– Nincs hely? Állhatsz, eleget ültél Vácon. A képedről látom, hogy onnan kerültél ki.”

A párizsi Montmartre-on ugyanazokban az években a sanzonénekes Aristide Bruant mulatója volt híres arról, hogy a tulaj meg a pincérek hajmeresztő grombaságokat vágtak a vendégek fejéhez. Az úri közönség mazochista kéjjel élvezte, hogy pimaszkodnak vele. Már-már csak az hiányzott, hogy a pincérek mindenkit nádpálcával elfenekeljenek.

A csendes Király utcai ház boltíves bejáratán át most nem Sauwirthhez, hanem a Lakóterv Rt. irodáihoz jutunk el. A házat 1812-ben Prandtner József ezüstműves tervezte és építtette Pollack Mihállyal, aki hozta kedvenc épületszobrását, Dunajszky Lőrincet. A mester tíz biedermeier domborművel díszítette a ház elejét, melyek Prandtner úr mesterségét dicsérik. Pufók pucér puttók tevékenykednek a képeken: rajzolnak, vésnek, cizellálnak, méricskélnek, nemesfémeket olvasztanak. Láthatók a végtermékek is, ötvösmunkák csoportozatai. Dunajszky sablon fejtípusokkal dolgozott, de azért több mint kommersz ez a domborműsorozat. Vandál módon éveken át üzletek portálja takarta el a buzgólkodó puttókat, meg is rongálódta, de immár mind a tíz panel a helyén van – másolatban. Mert az eredeti falképeket a Kiscelli Múzeumba mentették.

A Lakóterv építészeti nap mint nap behajtanak a tágas kapualjon keresztül a bérelt parkolóudvarba, leállítják a kocsit. A toldaléképülethez odabent díszletszerű, klasszicizáló ajtó vezet, ezen át jutnak tervezőasztalaikhoz, melyeken pompás rajzokat készítenek modern, tiszta, világos lakásokról. Befelé sietve nincs idejük megfordulni, fellillantani. Lehet, hogy sóbálvánnyá dermednének. De munkájuk végeztével kijőve, megrendül-e lakóterv-építészlelkük a műemlék ház rothadó hátsó fertálya láttán? Az épület ocsmányul lepusztult, a legfelső szinten nyomortanyajellelleggel. Száz éve itt Löwy Arthur asztrahán gyapjúkereskedése mellett Fleischmann Lipót kóser szalámi- és füstöltárugyára volt az udvarban. Ez utóbbinak a füstje még kormozza a málló vakolatot. A XXI. században vagyunk, az európai Budapesten.

Szemközt is szobrott a szorgalmas Dunajszky, a Gömör-házban (meg a terézvárosi templomban). Majdnem egy időben a Prandtner-domborművekkel. S megint csak puttókat. Merthogy ez volt a nevezetes Gömör-patika. S szerencsés dolog, hogy ma a Hungaropharma székel a helyén, elvégre az szintén gyógyszer-kereskedelemmel foglalkozik. A nagyvállalatnak pénze is van, hogy jó karban tartsa a Pollack Mihály által tervezett, 1812-ben befejezett épületet.

Gömör Károly huszonöt évesen, 1804-ben, még a korábban itt állott házban kezdte a patikáriusságot, s nem is ő volt e nemben az első, mert 1786 táján az Arany Oroszlán gyógyszertár látta el innét a Király utca alvégét, Schwahhoffer Ignác vezetésével. Az Arany Oroszlánból Gömör áhítatosan Szentlélek patikát formált, s ez negyvenegy évig működött. S mily megkapóan hangulatos volt! Immár múzeumba szállított empire stílusú berendezését diófából készítette Rosznagel Márton pesti asztalos, s az aranyozott puttókat, mint mondtuk, Dunajszky Lőrinc mintázta (aztán meg szószéket a Teréz-templomba, a várbeli Ruszwurm cukrászda díszeiről nem is beszélve). A ház-

ban volt külön vízpince, és a tető alatt növénypadlás húzódott mindaddig, amíg fel nem húzták a második emeletet. A Gömerysches Hausban lakott Jakobovics Fülöp, a Zsidókérdés igazgatója, a Magyarító Egylet elnöke, s itt született a híres Löw Brill Samuel rabbi, itt is lakott haláláig, és itt tanította az ifjú Goldzieher Ignácot a talmudra.

Schwanhoffert követte Gömory, Gömoryt pedig Török János. A Török-patika már XX. századi fogalom volt, csakúgy, mint hajnövesztő szert reklámozó hirdetése: „*Nincs többé kopasz fej!*”

Ezt még Rákosi Máttyás bukásakor is emlegettük.

Szecessziós bérház következik. Azt mondják, Ágoston Emil tervezte, 1909-ben épült. Különös, egyedi, hullámvonalú tetőbeugróján mintha már próbálták volna, milyenre fessék a homlokzatot, k .u. k. sárgára vagy homoksínúre.

Itt van a Király-dent fogorvosi rendelő, ami huszonnégy órás szolgáltatást ajánl, angolul és magyarul. Bevésethetünk fogékszert, ha így kívánná úri gusztusunk, és készíthetjük „*esztétikus tömést*”. Ismerősömnek a koronája tört le egy téli éjszakán, s beállított ide hajnaltájt. A rendelőt kissé riasztónak találta, mivel a kezelés a várakozó fogfájósok szeme láttára történik, egymás mellé rögzített fogorvosi székeken, de a fiatal orvosok jó kezűek és ügyesek voltak.

A ház falán szobor látható, kontúrjait renováláskor annyira elmaszatozta a ráfecskenyelt malter, hogy nem egészen kivehető, az izmos mezítelen férfi búslakodik, és koszorút helyez el kedvese sírján, vagy éppenséggel aszfaltfűröt működtet.

Ebédre harangoznak. Látogassuk meg a Queen Cafét, s falatozzunk valamit. „Kedves uram, csak inni lehet nálunk, bár van mogyorónk meg ropink. A melegszendvics sajnos elfogyott. Tetszik tudni, ez söröző konkrétan.”

Mily kellemes lenne üldögélni itt konkrétan, egy igazi cafében, habos kávéval, illatos croque monsieur-vel, szelet tortával s gyönyörködni a szemközti Prandtnér-ház szorgoskodó puttóiban. Ha a Queen Café békebeli kávéház lenne, egymást ölnék az emberek, hogy ide bejuthassanak.

13-as. A Gozsdu-udvar kapuja. Fotótéma. Hat udvar egymás mögött, a távolba veszve, amíg kilyukadnak a másik oldalon a Dob utcára. Nos, vessük reményiségünket ebbe a nyögve induló nagy építkezésbe, amitől életre kelhet a környék, jobban, mint a fekvőrendőrtől meg a cikcakkos járdától.

Gozsdu Manó dúsgazdag ügyvéd, parlamenti képviselő és bíró volt, bánáti román származású. Végredelelteligen tett alapítványt a hazai és erdélyi görögkeleti vallású diákok támogatására. 1900-ban kezdték tervezni és két évvel később építeni ezt a fantasztikus bérházláncot, amibe a pénzt fektették. Czizler Győzőnek, a Széchenyi fürdő jó ízlésű műépítésének az volt az elgondolása, hogy minden lakás tágas térre nézzen, s a földszinti helyiségekben ötvösök, ékszerészek dolgozzanak, kereskedjenek. Tehát nem volt a Gozsdu-udvar olyan nyomott karavánszeráj, mint az Orczy-ház. A második világháború viharában károkat szenvedett, majd az új rend szertefoszlatta Gozsdu Manó álmait. A házakat államosították (akárcsak Baumgarten Ferenc ingatlanait, melyeknek a jövedelméből a legjobb írókat díjazták). Részesült egyébként a Gozsdu-alapítvány támogatásából az ifjú Octavian Goga meg Groza Péter is. Az udvarlánc épületei azután állami kezelésben egyre sivárabbá pusztultak, elkoszlottak, mint a környék általában. Most emeletnyi drapériák lengedeznek a külső falakon, hirdetik a feltámadást, ami valamilyen okból egyre késlekedik.

Úgy hírlík, nyolcmilliárd forintos költséggel százhusz csinos és komfortos lakás épül, s negyven üzlet meg vendéglő nyílhat e hatalmas passzázsban a pestiek és a külföldiek örömére.

(Kérem, én ötvennyolc éve lakom itt, sok mindent láttam. Rendes, polgári környék volt ez, most meg milyen? A szomszédom olyan fekete cigány, mint egy néger. Jött egyedül, aztán érkezett két rokona. Most már heten vannak két szobában. Megkapták a lakást mint erdélyi menekültek. A fene se üldözte ott őket. Régen rendes zsidó emberek laktak itt. Persze, azok között is van ingyen-élő. Csak tanulnak, tanulnak, tanulnak – nem dolgoznak. Itt van az imaházuk a Vasvári utcában. Volt, amelyik hozta az igazolást, hogy Auschwitzban volt, azt' azt se tudja, hol az az Auschwitz. A házból az utolsó zsidó család '56-ban ment ki, előbb Londonba, aztán Amerikába. Aranyos kislányuk volt, akár egy porcelánbaba. A Freiek. Most néhány öreg visszajön. De nem lesz itt soha olyan környék, mint régen volt. Az emberek nincsenek tekintettel egymásra. Itt van például egy diák. Hajnalig pezsgőznek, zenélnek, ricsajoznak nála, nem lehet tőlük aludni. Mondom nekik, hetvenéves nyugdíjas, beteg asszony vagyok. Mit hisznek, mi ez? Budai villa?

Ez az újjáépített utca nem ér semmit. Azelőtt is nehéz volt parkolóhelyet találni, most meg lehetetlen.)

A 15-öst Pollack Mihály fia, Ágost tervezte, 1852-ben épült a ház Szelényi József számára, aztán 1890-ben átalakította Pejacevics László gróf, Kirschenbaum Keresztély volt a pallér. Regényt érdemelne ez a műemlék. Merthogy itt volt valaha a Blaue Katze, a Kék Macska mulató. Mikszáth Kálmán 1881 augusztusában, a *Pesti Hírlap* hasábjain, Cassius álnéven tulajdonképpen az arisztokraták lecsúszásáról elmélkedett, de a Kék Macskáról is szólott: „Az orgiák, a kiélt sanzón-énekesnők, a frivol couplettek hajléka. Közmondás, hogy ahol húsz tót megtelepszik, ott mindjárt pálinkamérést kell nyitni. Még inkább áll ez a mágnásokra nézve, kiknek... a Kék Macska... nélkül lehetetlen megegzisztálniok.”

Bizony, mielőtt VII. Edward néven angol király lett, a walesi herceg is mulatott itt nemegyszer.

Jókai szintén megemlékezik a nevezetes helyről: „Mindennap ugyanazok a chansonettek, az előre ismert több mint kétértelműségekkel; ugyanazok az énekesnők, hol szóke hamis hajjal, hol barnával, az a visítózás, kiabálás, ser, bor, punch, szivar és hajkenőcs-bűz, merész táncfigurák és őszinte oldalbadőfések, szalicilsavas pezsgő, s hölgyek, akiknek az is jó; leányok, akikkel az ember per tu van, s férfiak, akiknek a Lauskerl már titulus: az embernek utoljára ettől is elmege a gusztusa.”

Belépődíj és kabaréműsor volt a Kék Macskában, csupa német kuplé és burleszk. Hansi Reichsberg villámjelenete Budapesten, Prágában és Bécsben játszódot, de bájos arcsokkák szerepeltetése végett fellépett benne Katicza, Boriska, Aranka és Irén. Mindet német lányok alakították. Viszont Grünbaum Henrik Vilmos jóképű, jó hangú fia, Baumann Károlyra szépítve a nevét, először énekelt itt kuplét magyarul, persze Zerkovitztól. (Baumann lett a Kőműves színészdinasztia ősatya.) A Kék Macskában működő bécsi komikus, Schönberg Adolf leánya, Jozefa viszont hamarosan Széphegyi Józsika néven mókázott a magyarosodó színpadon.

A Kék Macska házi szerzője volt Oroszi Antal. Nappal egy borkereskedésben könyvelt, éjjel tréfákat és zenés jeleneteket írt Caprice néven. Aztán megnyitotta saját kabaréját, a Folies Caprice-t, és odacsábította a Király utcai „művészeket”.

PRO design – hirdeti ma a szolid felirat az oly sokat látott ház falán. Alakulgat errefelé a kvalitásos lakberendezési boltok negyede.

A New York-i Frank Berkeley Smith 1903-ban látogatott Pestre. Ezt írja útirajzában: „Tucatnyi olyan kávéház van Budapesten, melyekben éjjelkor kezdődik az élet. Hajnalig ott nyüzsgög mindenféle néposztály. Budapest éjjel után nyílt város, és olyan sokszínű, mint a szultán háreme, csak éppen a városi hatóságok kitérő szervezők, és Európában itt a legkevésbé megvesztegethető a rendőrség. Egyszer loptak csak meg, a zsidónegyed egyik kávéházában.

Egyedül mentem oda, nagyon késő este. A cigányzenészek félig alva buktak hangszereikre az egyik sarokban. A másikban a tagbaszakadt főpincér horkolt. Körötte lézengett három pincér; a tulaj, a felesége és két cigány pincérlány. Keskeny lépcső vezetett az emeleti bálterembe, oda hívtam fel őket, ahol mindannyiuknak fehérbort, harapnivalót rendeltem. A cigányok a legtüzesebb csárdást húzták a fülembe, én úgy vettem ki, örülnek, hogy amerikaival találkoztak. Minden rendben volt, amíglen pillantásom a hosszú asztal végére nem esett. Az abroszt ráhúzták valamire. Fölemeltem a leplet, és három üveg minőségi száraz pezsgőre, valamint három palack burgundira bukkantam. Ezeken a helyeken szokás a vörösbort pezsgővel keverni. Hatalmas volt a számla! Közöltem, hogy csak azért fizetek, amit rendeltem. Kirobbant a vita. A tulaj, a neje és a cigányok lerohantak a keskeny lépcsőn, s otthagytak a főpincérral meg a három segédjével, akik igen fenyegetően ordítottak velem lengyelül, magyarul és németül, mely nyelveken nem beszélek. Öt órán keresztül álltam a támadást. Fenygettek, de nem mertek megütni. Végül a cech felét kifizettem, erre kiengedtek az utcára, ahol már dübörgött a reggeli forgalom.

Aznap este magyar barátokkal vacsoráztam: egy századossal, két hadnaggal, egy kiváló sebésszel, egy báróval meg egy gróffal. Történetem felháborította őket. – Azonnal odamegyünk – mondta a százados.

Kilencor toppantunk a kávézóba. A cigányok egy keringő közepén tartottak, a banditák tányérokkal rohagáltak. A főpincér elzöldült, amikor meglátott a kíséretemmel. A zene megszakadt, a két pincér kiszökött a hátsó ajtón. A tulaj és neje reszkető hangon kértek bocsánatot. A főpincér a hideg verítéket törölgette a tarkójáról. A zenekar és a cigánylányok eltűntek. Másnap elmentem a kávéház előtt. Zárva volt, ajtaja lepecsételve. A főkapitány később személyesen ígérte meg, hogy visszakapom a pénzem erőszakkal elvett részét.”

Vannak haladó hagyományaink minden téren.

A 16-os számú házról azt mondja egy tájékoztató, hogy szép udvara van, üzletekkel. Ám ez manapság a Transzelektro alig néhány éve felhúzott, aj de posztmodern, sár-ga-kék székháza. Molnár G. Péter szerint itt volt valaha a Dobler-bazár meg az Etablissement Armin nevezetű mulató, melyben éppúgy fellépett Anna Rieder, a stejer csalogány, mint a Singer fivérek zsidó tánckvartette. Egyazon műsorban. Máskor zenés bohózat került színre, s a cigányt Baumann Károly, a rabbit meg maga a direktor, Armin úr játszta.

A Holló utca (hajdan Fekete Sas utca) sarkán áll az 1860 körül emelt épület, amelyben jelenleg az Al Amir nevű szíriai vendéglő található. Valaha a Debreceni Kisvendéglő volt itt. Erre a tájra érve talán elverhetjük éhségünket. Szemközt nehézkesen idétlenre sikerült régi bérház soktonnás betonerkéllyel. Homlokzatáról két szörnyfej mered vak szemével a járókelőre, szájuk legörbed. Ne riadjunk meg, tegyünk próbát az itt található Café Arckal és mellette a Mozaik teázóval. A cafében van karaokelehetőség és csocsó, a kávé minősége jó, ám az étel gépi. A német nyelvi fölényt százötven éve sikerült elúzni a Király utcából, s ha fölényre nem is számíthat, de napjainkban rontja a

magyart az angol. Az étlapon csupa angol nevű gyorskészítmény szerepel, Fisherman's pie tonhallal, Farmer's pie sajt mártással és zöldségekkel, édességnek Alabama pie. Kétszül Little Italy sonkával, Budapest pikáns csirkemájjal. Budapest pikáns város.

– A sonkásból még van egy, mindjárt megnézem. A többi mind elfogyott.

Fél fogamra sem elég. Talán kínál jobbat a szomszédos Mozaik teaház, amely valaha mozaik emléktárgyakat is árult, de profilja, úgy látszik, némileg átalakult. Mozaik nincs, ám a helyiség végén hennafestést kaphatunk a tenyerünkre. Sehohly egy lélek.

– Télen sokan jönnek teázni. Ilyenkor holtszezon van.

A bejártott nemzetközi vendéglátóipar jobban tudja a módját. A Hotel Fiesta a 20-as szám alatt biztató külleműre kipofozott, háromcsillagos szálloda, Fried Adolf hajdani esernyőgyára helyén, e több mint százhatvan éves házban.

Ne szaladjunk annyira, hogy említetlenül hagyjuk a 19-es számot. 1876-ban épült műemlék, s arról nevezetes, hogy lakásaiban cserépkályhák voltak. Az utolsót nemrég még ép állapotban találták.

A 21-es, ez a Pollack Mihály által tervezett, 1833-ban épült, rossz állapotban lévő épület nem arról nevezetes, hogy az első világháború idején ebben volt a Rusznyák pongyolaáruház, Wald Gyula meg kézimunkákat árult itt a boltjában, nem beszélve az udvarbéli gyorsfotográfus enyves képeiről. Az emeletén történt érdemes esemény 1844 után. A galíciai zsidók intézményesen igyekeztek elősegíteni a beolvadást, s létrehozták Magyarító Egyletüket. Itt. Ebben a házban. Jakobovics Fülöp elnöklété alatt. Négy-száz tagja volt az egyletnek, mely célul tűzte ki, hogy rábírija a pesti zsidóságot a magyar beszédre. E célból még óvodát is létrehozott. Az egyleti könyvtárát keszeg rabbinövendék vezette, Einhorn Ignác. Ambiciózus férfiú, ki a nevét hamarosan Horn Edére változtatta. Hazafi volt. Részt vett a szabadságharcban, Klapka nevezte ki zsidó táborigaznökként. Emigrált, majdnem elfranciásodott, de '69-ben sietett vissza Pestre politizálni és lapot szerkeszteni. Képviselővé választották, s ő lett a magyar kormány első zsidó tagja, kereskedelmi államtitkár – sajna, a halála esztendejében.

Horn Ede használta először a „magyar zsidó” kifejezést, s megérte, hogy magyarrá váljék a zsidóság. Nem sejtette, hogy e magyar zsidókat évtizedekkel később itt, a Király utcában, puskatussal hajtják a gettóba.

Ez a régi pesti utca oly sok mindent látott. Éji hejehuját, hangyabolynyüzsgést, azután meg rettegésbe dermedt halálos mozdulatlanságot vagy jajongó pánikot, sírást, vért, robbanásokat.

Most fáradt. Kúrálgtatja magát. Vár és remél.